

Instituce, geny, kriminalita a dekadence

› PhDr. Petr Hampl, Ph.D.
Praha, 3. června 2023

www.junaak.cz

Obsah přednášky

- Shrnutí aktuální diskuze o vlivu prostředí a genů
- Otázka sociální kontroly
- Kriminalita a dekadence

...ale nejdřív odbočka k výzkumným metodám

Opakování o metodách výzkumu a racionálním myšlení

Základní rytmus:

- Formulace teorie
 - Co z ní vyplývá
 - Kontrola vůči faktům
 - **VŽDY V TOMTO POŘADÍ!**
- (a co „ostatní teorie“)**

Než se pustíme k vlastnímu výkladu, neodpustíme si odbočku k racionálnímu myšlení či vědecké metodě nebo jak tomu chceme říkat. Fakticky jde pořád o to samé. I obrovská spousta faktů pro nás bude mít jen velmi omezený význam, pokud si je neumíme srovnat v hlavě tak, aby vedly ke správnému závěru. A naopak, jestliže umíme s informacemi dobře pracovat, i poměrně malá zjištění mohou vést ke správnému výsledku.

Tím úplným základem je odmítnutí metody spočívající v tom, že se člověk dozví nejrůznější fakta, dostuduje k tomu nějaké teorie, přidá nějaké představy, zohlední tlaky ze svého okolí, a když je dost kreativní, tak to splácá do nějakého názoru. Respektive jde o to, že taková metoda je vhodná pro vytváření hypotéz, podporuje kreativitu, ale nevede ke spolehlivým závěrům a především neumožňuje rozlišovat pravdivé od nepravdivého.

Absolventi kurzu Metod analýzy společenských jevů vědí, že je to metoda vhodná pro rychlé povrchní myšlení.

Racionální postup, jak se osvědčil v evropských dějinách, spočívá v následujícím:

- Nejprve formulujeme hypotézu či teorii, a to co nejpřesněji.
- Potom se ptáme, co z ní vyplývá. Jaká fakta by musela platit, pokud by tato hypotéza či teorie byla pravdivá.
- Teprve v posledním kroku zkoumáme fakta.

Dodržení tohoto pořadí je kriticky důležité. Připomínám, že hypotézy a teorie se týkají vztahů, tendencí, směrů vývoje a podobně. Netýkají se toho, jestli proběhla nebo neproběhla nějaká konkrétní událost. Na druhou stranu, jednotlivé události nás zajímají převážně proto, že předpokládáme, že ukazují nějaký vztah, trend či tendenci.

Jak to může vypadat v praxi? Představme si třeba teorii, že lidé menší postavy páchají trestné činy častěji než lidé vysoké postavy. V prvním kroku musíme takovou teorii formulovat tak přesně, aby všichni účastníci diskuze rozuměli stejně.

V druhém kroku se ptáme, co všechno by z této teorie vyplývalo, pokud by byla pravdivá.

Například, že:

- ženy páchají trestné činy častěji než muži (jsou přece menší postavy),
- V oblastech s výrazným zastoupením vietnamského etnika se děje méně trestných činů (Vietnamci jsou přece v průměru menší),
- Předměty umístěné výše než dva metry jsou kradeny méně často.

A další věci.

Ve třetím kroku se ptáme, jestli jsou s tím zjištěná fakta ve shodě.

Páchají ženy více trestných činů než muži? Dochází v oblastech s vysokým zastoupením vietnamského etnika k méně trestným činům než jinde? Ztrácejí se vysoko umístěné předměty méně často.

Pokud by se ukázalo, že fakta odpovídají očekávání, není tím teorie dokázána, nicméně můžeme konstatovat, že prošla první zkouškou a lze ji pokládat za spolehlivější.

Pokud by se naopak ukázalo, že ženy nepáchají trestné činy častěji než muži, musí být teorie přeformulována. Například takto.

V rámci jednotlivých pohlaví platí, že lidé menšího vzrůstu páchají trestné činy častěji než vysokí lidé.

A pak by znovu následovalo kolečko „vyvození důsledků – porovnání s fakty – přeformulování.“

Z řečeného mimo jiné vyplývá, že mnohé významné myšlenkové směry nesplňují kritéria racionální vědecké teorie (psychoanalýza, evoluční teorie, marxismus, liberální ekonomie atd.). To znamená, že je musíme pokládat pouze za jakési výkladové rámce, která teprve slouží k formulování jednotlivých teorií a která sama nepodléhá ověřování pravdivosti.

V následujícím výkladu budou zmiňovány jak jednotlivá fakta, tak teorie, tak tyto výkladové rámce. Je důležité to metodicky odlišovat.

Obtížné a problematické momenty výzkumu

- **VALIDITA a RELIABILITA**
- Falešné korelace (a směry korelací)
- Okouzlení jednotlivými případy
- Užitečné pomůcky: korelace a nulové hypotézy

Kromě toho je důležité neztrácet z mysli, že sociálně-vědní výzkum má určitá slabá místa, což snižuje spolehlivost zjištěných výsledků. Na druhé straně to ale rozhodně neznamená, že můžeme výsledky výzkumu zahodit a plácnout cokoliv. Neznamená to ani, že můžeme ignorovat všechno, co nám není sympatické.

VALIDITA je koncept, který vyjadřuje, zda opravdu měříme to, co si myslíme, že měříme.

Představme si například, že v dotazníku pokládáme otázku, zda lidé kouří marihuanu. Můžeme si myslet, že zjišťujeme kouření marihuany, ale ve skutečnosti zkoumáme ochotu zaškrtnout kladnou odpověď v tomto konkrétním dotazníku.

Validita není v tomto případě stoprocentní (zaškrtnutí v dotazníku není totéž, co kouření marihuany), ale není ani nulová (výsledky dotazníku nám řeknou o kouření marihuany víc, než kdybychom například měřili velikost nohou).

RELIABILITA je koncept, který vyjadřuje, zda bychom při opakování pokusu dosáhli stejného výsledku. Když například slyšíme o tzv. Stanfordském vězeňském experimentu, předpokládáme, že pokud by byl zopakován s jinými lidmi ze stejné společenské vrstvy, bylo by dosaženo stejného výsledku. Právě tím je pro nás zajímavý, protože předpokládáme, že vypovídá o společnosti celkově. Nejen o jedné specifické partě lidí.

Opět platí, že téměř žádné měření nemá reliabilitu plných 100%. Přesto může být reliabilita velmi vysoká i velmi nízká.

Pak je tu otázka korelací, tedy toho, že dva jevy nastávají zároveň. Přesto, že nastávají zároveň, nemusí se jednat o příčinu a následek. Bylo například opakovaně naměřeno, že v okresech, kde žije víc čápů, se také rodí více dětí. Znamená to, že je aspoň část dětí přinášena čápy? Samozřejmě nikoliv. Jde o to, že ve venkovských okresech žije více čápů a žije tam více rodin s více dětmi.

Takový případ je jasný, jenže v praxi často narážíme na případu, kdy nemusí být jasné, že se jedná o korelaci falešnou. Po celé roky například panovalo přesvědčení, že pokud člověk zahajuje sexuální život v mladším věku, roste tím riziko braní drog a spáchání trestného činu. Až později se ukázalo, že ty stejné příčiny (geny a neurované rodinné prostředí) vedou jak ke dřívějšímu zahájení sexuálního života, tak k braní drog. Že tudíž sexuální abstinence v dospívání snižuje riziko drogové závislosti.

Další problém, na který narážíme, je „okouzlení jednotlivými případy.“ Psycholog například zkoumá mladistvého pachatele a ten mu vypráví o násilném televizním programu, který v dětství viděl. Psycholog tedy dojde k závěru, že tento násilný televizní program byl jednou z příčin pozdějšího spáchání trestného činu. Problém je ale v tom, že ten stejný násilný televizní program viděli i ti, kdo žádný trestný čin nespáchali. Možná si jej už ani nepamatují, protože jejich mysl byla zaměřena jinam. Jenže náš psycholog nezkoumá lidi, co se ničeho nedopustili, takže to neví a vydá odborný posudek, že pachatel byl ovlivněn televizním programem (i když ve skutečnosti nebyl).

Sociální patologie a dědičnost

- Druhá polovina 19. století: Darwin, Mendel, objev DNA
- Pokusy zbavit společnosti (nebo dokonce svět) horších genů
- 1912 Světový eugenický kongres
- Rasové zákony
- Spojené státy americké versus latinská Amerika
- Progresivismus: **VŠECHNY** rozdíly výsledkem chybně organizované společnosti. Všechno odstranitelné politicky.

A nyní k vlastnímu tématu. Jak silný vliv na lidské jednání mají geny? Co všechno je dědičné a co už nikoliv?

Je zajímavé, že myšlenka dědičnosti chování se fakticky objevila až v 19. století a výrazně se prosadila až v druhé polovině 19. století. Do té doby lidé rozuměli tomu, že třeba umělecký talent je dědičný, ale o dědičnosti chování se neuvažovalo.

Charles Darwin vydal svou knihu o původu druhů v roce 1859, Mendel přednesl zprávu o objevu genu v roce 1865, DNA byla objevena 1869 a další poznatky následovaly. Svět byl fascinován tímto směrem vědeckého pokroku a seriózní odborné diskuze byly podobnými tématy naplněny.

Velmi rychle se objevil nápad, že je možné zkvalitňovat lidstvo tím, že se lidem se špatnými geny zabránilo v rozmnožování. A tyto nápady neobjevily v extrémistických skupinách, ale na největších univerzitách, kde se jimi zabývali slavní vědci. Po roce 1900 dokonce následovala vlna hysterické paniky, že dochází ke genetickému zhoršování národů a že je zapotřebí situaci neprodleně řešit.

Když se v roce 1912 sešel v Londýně světový eugenický kongres, účastnilo se jej asi 800 lidí, z nichž velká část byli univerzitní profesori a jiní významní vědci. Jedním z jeho místopředsedů byl Winston Churchill.

Velmi brutální postup vůči chudým lidem byl dán právě přesvědčením, že chudí lidé jsou geneticky méněcenní a že je žádoucí je odstranit z genofondu lidstva.

V té době se objevila také řada lékařů a dalších expertů, kteří věřili, že dokážou s předstihem rozpoznat tendenci k páčání trestných činů, protože tato tendence je dědičná a je spojena i dalšími znaky, jako např. tvar lebky. Mezi exponenty tohoto směru je dnes nejčastěji uváděn Cesare Lombroso, ale jeho názory zastávala celá řada dalších.

Přišla také vlna rasového myšlení, které se zvláště silně projevovalo v USA, kde mnozí věřili, že degenerace je způsobena rasovým míšením. Byly tedy využívány nejrůznější prostředky, jak tomu zabránit. Zákony zakazovaly mezirasové sňatky, a na začátku dvacátého století byly přijímány zákony o „čistotě krve“, na základě kterých nemohl být za plnoprávného bělocha uznán nikdo, kdo měl mezi předky i třeba jen jediného nebělocha.

Pravděpodobně je to dáno mimo jiné tím, že v dějinách USA vždy hrála roli myšlenka čistoty a oddělenosti svatého lidu od hříšného světa. V Latinské Americe naopak docházelo k masovému a bezstarostnému křížení bělochů, černochů a indiánů, přičemž rasový původ nehrál roli.

Dědictvím toho všeho je pohled na zločinnost jako na záležitost dědičnosti. Někteří lidé se narodili, aby skončili na šibenici. Jiní se narodili pro ctěný život.

Proti tomu se začali od poloviny dvacátého století vymezovat progresivisté, kteří naopak tvrdili a věřili (a věří dodnes), že člověk je určován prostředím a že tudíž nenese žádnou nebo téměř žádnou odpovědnost za své činy. Trestné činy jsou podle nich způsobeny tím, že společnost nesplnila svou roli a jedinec byl formován nesprávnými podněty.

Z toho také vychází dva naprosto odlišné názory, jak zabránit další kriminalitě. Podle jedněch jde o to zabránit šíření špatných genů. Podle druhých jsou řešením politické programy, které odstraní chyby ve společenské struktuře. Za hlavní chybu bývá většinou považována přílišná přísnost, přílišná důslednost a přílišné vymáhání norem.

Abychom tomu sporu plně rozuměli, musíme vidět paniku v obou táborech. Na jedné straně mají lidé pocit, že pokud by slevili z požadavku „Příčiny kriminality jsou výhradně vrozené nebo dané dobrovolným rozhodnutím,“ bude celá společnost vydána na pospas zločincům. Na druhé straně mají lidé zase pocit, že pokud by slevili z požadavku „Příčiny kriminality jsou výhradně společenské,“ otevře se tím stávidla požadavkům na likvidaci všech domněle méněcenných.

Konec konců, poslyšte, jak to formuloval slavný britský spisovatel H.G.Wells:

„Je naším úkolem, abychom se ptali, co bude dělat Utopie se svými invalidy od narození, se svými idioty a šílenci, svými opilci a lidmi zvrhlé povahy, se svými krutými a poťouchlými dušemi, svými hlupáky, příliš hloupými, než aby byli k užtku, se svými lidmi nemotornými, neučelnivými a lidmi bez fantazie. A co bude dělat s člověkem, který je dokonale ubohý, téměř bez ducha, neschopný, zakrnělý, který na zemi uvázl v doupěti vykořisťování, bloudí po ulicích pod vlajkou nezaměstnaných nebo se chvěje zkroušeně s vizím odloženém oděvu jako nejnižší robotník?“

Charles Murray

A teď pár bodů z diskuze o kriminalitě, sociální patologii a bídě z posledních desetiletí.

Charlese Murrayho si nepleťme s Douglasem Murrayem, autorem Podivné smrti Evropy. Charles Murray je sociolog, který se zabývá zejména zpracováním a interpretací statistických dat.

V jedné ze svých prvních knih, *Losing Ground* (česky *Příliš mnoho dobra*) ukazuje, že masové programy americké federální vlády tzv. „války s chudobou“ fakticky zhoršily situaci těch nejchudších, a to hned z několika důvodů. Mimo jiné proto, že tyto programy jsou konstruovány tak, že odrazují od takového chování, které chudým nejvíc pomáhalo (například soustavné studium a vzájemná pomoc) a že tyto programy ničí instituce, které jsou pro chudé lidi důležité (například rodina).

V knize *Zvonová křivka* (*The Bell Curve*), kterou napsal společně se harvardským psychologem Herrnsteinem, zpracovali výsledky inteligenčních testů (respektive SAT testů, tedy testů studijních předpokladů) z celé USA. Zjistili, že existuje velmi silná statistická souvislost mezi výkonností mozku a životním úspěchem – ať už jsou tím úspěchem myšleny dobré výsledky ve škole, dobrá práce, bohatství, stabilní manželství atd. Dalším zjištěním je, že výkonnost mozku je převážně dědičná a že prostředí hraje jen malou roli.

Zjistili ale také, že jsou významné statistické rozdíly mezi výkonností mozku různých rasových skupin. Nejlépe jsou na tom (v průměru) Asiaté, nejhůře černoši. Vzdělání tyto rozdíly neodstraňuje. Naopak se ukazuje, že mezi bílým a černým pomocným dělníkem je rozdíl IQ (v průměru) menší než bílým a černým profesorem.

Murrayho zjištění vysvětluje, proč je v amerických věznicích tak vysoké procento černochů. Existuje totiž statistická souvislost mezi výkonností mozku a páčáním trestných činů. Lidé s nižším IQ páchají trestné činy častěji (respektive méně často jsou odhalováni).

Ale pozor, jedná se o testy americké populace. Dokážete si asi představit, jaká reakce následovala v politicko-korektních USA. Murray od té doby prakticky nemůže přednášet. Na Berkeley studenti dokonce zapálili budovu, kde se měla jeho přednáška konat.

Z dalších knih stojí rozhodně za zmínku *Coming Apart*, kde popisuje třídní rozdělení americké společnosti. Ti bohatí (kteří mají taky výkonnější mozky) žijí v jiných čtvrtích, s jiným životním stylem atd. Nová elita představuje podle Murrayho 3-5% americké společnosti a ve svých osobních životech se chová překvapivě konzervativně.

Simon Baron-Cohen

Z prací experta na lidský mozek Simona Baron-Cohena jsou pro naše účely podstatné dvě myšlenky.

Za prvé. Kde se v lidském jednání bere zlo. Baron-Cohen tvrdí, že některé mozky mají porušenou schopnost empatie. Za normálních okolností zahrnuje empatie dvě záležitosti:

- a) Schopnost „číst“ emoce jiných lidí. Podíváme se někomu do obličeje a vidíme, jestli je veselý a nebo smutný.
- b) Soucítit, tedy přehrávat si cizí emoce v sobě a cítit se podobně.

Psychopati, což jsou pachatelé odporných trestných činů velmi často (ale nejsou to jenom oni) postrádají to druhé. Dokážou vám porozumět, ale nedokážou s vámi soucítit. Dokonce i když se snaží, tak to nedokážou. V jejich mozku prostě chybí příslušná funkce.

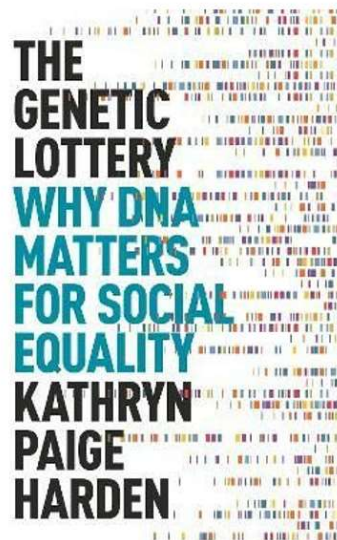
Druhé Baron-Cohenovo zjištění se týká rozdílů mezi mužským a ženským mozkiem. Baron-Cohen ukazuje, že každý mozek má určité schopnosti empatie a určité schopnosti matematické inteligence. Z principu není možné mít maximum obojího. Čím více matematických schopností, tím méně empatie a naopak.

Asi nepřekvapí Baron-Cohenovo zjištění, že ženské mozky jsou v průměru více empatické a mužské v průměru více matematické, a že tento rozdíl je zachytitelný už v prvních dnech po narození. Tedy před tím, než může hrát roli výchova. To ale neznamená, že každá žena je empatická a každý muž má matematické schopnosti. Křivky se překrývají tak, že třetina žen má lepší matematické schopnosti než průměrný muž a třetina mužů je více empatická než průměrná žena.

Když k tomu ale připočteme více extrémních případů mezi mužskými mozky, je jasně vidět, proč ani protispoločenské chování není rovnoměrně rozloženo.

Kathryn Paige Harden

Jsme zvyklí na to, že konzervativci mají tendenci přikládat maximální váhu vrozeným faktorům, zatímco progresivisté společenským vlivům. Zdá se ale, že americká psycholožka a statistička Kathryn Paige Hardenová objevila geny pro radikální anticivilizační levici.

Hardenová je typická progresivistka, která pohrdá nižšími vrstvami, nenávidí všechno tradiční i všechno lidová a je posedlá genderem i myšlenkou statistické rovnosti.

Nicméně ve vztahu ke genům tvrdí, že:

- Genetické a společenské ve skutečnosti nestojí proti sobě. Nebo nemusí stát. Hardenová uvádí teoretický příklad: Kdyby měli zrzaví lidé zakázáno studovat, měl by vliv zrzavosti naprosto zásadní vliv na životní úspěch. Bylo by možné tvrdit, že o úspěchu rozhodují čistě geny. Přesto vidíme, že by se fakticky jednalo o vliv společenského uspořádání. Geneticky dané nemusí znamenat neovlivnitelné.
- Pokud by byl eliminován vliv majetku, nastoupí vliv genů, a bude vytvářet stejné rozdíly mezi lidmi. Geny rozhodují nejen o inteligenci, ale taky o houževnosti, schopnosti soustředění apod. Je to jen jiný model společnosti založené na nezasloužených vrozených výsadách.
- Hodně z toho, co pokládáme za výsledek výchovy, je ve skutečnosti genetické. Hardenová prakticky rozbíjí konzervativní představy o dobré výchově.
- Hodně programů společenského zlepšení končí debaklem, protože nepočítá s genetikou.

Sociální kontrola je
absolutně základní
 podmínkou existence skupiny,
 a tudíž i psychické stability
 jedinců.

Je nemyslitelné, že by mohla existovat skupina, která svým členům nedokáže vnutit ani ta nejzákladnější pravidla. Konec konců, společná pravidla zahrnují i společné porozumění. Bez určitých společných pravidel spolu lidé nemohou komunikovat, a nedokážou mít ani cokoliv společného. Mizí společná pravidla, mizí skupina.

Ke každé skupině tedy patří určité metody a mechanismy, jak vnutit svým členům určitá pravidla jednání a určitý pohled na svět.

To se týká všech formálních i neformálních skupin. Od Spojených států amerických po tři chlápky, co se jednou měsíčně sejdou na mariáš.

Sociální kontrola

- › Metody, postupy a mechanismy k udržení chování členů skupiny ve stanovených mezích
 - › Sankce (různě dramatické)
 - › Vzory
 - › Poskytování náhradních cílů, terapie a povzbuzování
 - › Jazyk
 - › Sociální kontrola funguje v každé skupině!
- › **Optimálně fungující kontrola není vůbec vnímána!**

Každý systém sociální kontroly zahrnuje sankce, které jsou různě odstupňovány. Od těch nejmírnějších (zpravidla lehký údiv, což stačí k tomu, aby člověk pochopil, že dělá něco, co ostatní nepokládají za úplně normální) přes smích, silný posměch, nejrůznější projevy nepřátelství... až po vyloučení ze skupiny nebo fyzickou likvidaci.

Jak poznamenává Peter L. Berger, i ten nezdvořilejší policista je součástí systému, který má k dispozici i komanda a bojové vrtulníky. Když nereagujeme na velmi zdvořilou výzvu, přijde výzva méně zdvořilá a pak použití různých forem násilí.

Sankce ale nejsou jediným prostředkem sociální kontroly. Nejsilnější sociální kontrola je totiž taková, kdy si jedinec vůbec není vědom toho, že je usměřován. Pravidla jsou obtištěna v jeho mysli a on sám je horlivě vymáhá. V tom smyslu platí, že menší skupiny jsou schopny vykonávat účinnější sociální kontrolu (příčemž jedinec ji většinou nevnímá jako něco omezujícího).

Mezi prostředky sociální kontroly tedy patří i vzory, které jsou nám poskytovány. Jazyk, který umožní některé věci pojmenovat (a tudíž o ně usilovat), zatímco jiné nikoliv. A který v sobě také obsahuje odsouzení některých jevů a způsobů chování. Patří mezi ně i povzbuzování a terapie, tedy faktické dovedení jedince k tomu, že se znovu podrobí pravidlům.

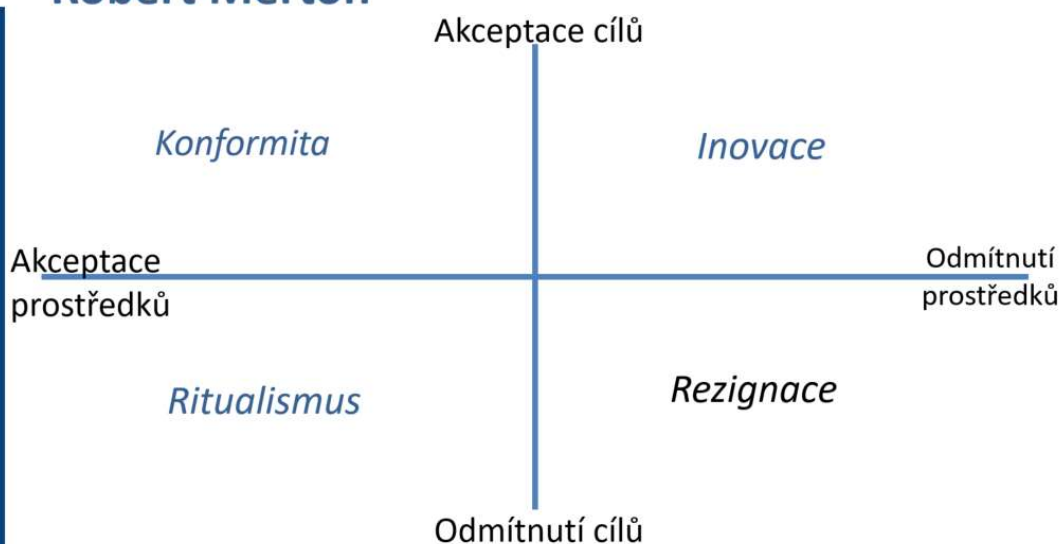
Socializace

- › formování osobnosti
- › Učíme se vnímat svět kolem sebe a dávat věcem význam
- › „zrcadlové já“
- › začleňování do společnosti
- › osvojování si (internalizace) vzorců chování a vnímání
- › KLÍČOVÝ VÝZNAM LIDÍ A JAZYKA

Sociální kontrola hraje roli už nejranějšího věku, kdy je formován člověk jako sociální bytost. Kdy malé dítě vnímá lidi kolem sebe a přebírá jejich pohled na svět. Kdy přebírá i jejich pohled na sebe sama. Někdy se píše, že socializace je proces, kdy se jedinec začleňuje do společnosti, ale přesnější vyjádření asi je, že společnost se začleňuje do jedince. Mozek jedince je formován tím, že se do něj „obtiskují“ představy o světě a nejrůznější pravidla. I to, co pokládáme za přirozené a biologické, do nás z velké části obtiskuje společnost.

Sociální kontrola je tedy přítomna od prvních chvil po narození, kdy nemluvně absolvuje různé interakce s dalšími lidmi.

Robert Merton

Logicky se tedy nabízí otázka, kde se bere porušování norem, když do nás společnost tak pečlivě vtiskuje pravidla.

Existuje celá řada sociologických a psychologických pokusů o vysvětlení, z nichž zmíníme dvě.

S jedním z nich přišel v šedesátých letech americký sociolog Robert Merton. Za základní problém označuje to, že společnost lidem vštěpuje cíle, které jsou z principu nesplnitelné. Každý slyší, že by měl být úspěšný a bohatý, jenže společnost je organizována tak, že málokdo může být ředitelem, velmi úspěšným podnikatelem, špičkovým chirurgem apod. Na většinu lidí zbyvají „obyčejná“ místa s „obyčejným odměňováním.“

Jedinec má v zásadě čtyři možnosti, jak k této situaci přistoupit.

- 1) Akceptování cílů i prostředků uložených společností. Člověk správně chodí do zaměstnání, správně se snaží, správně si doplňuje vzdělání apod. a doufá, že se tak stane bohatým a úspěšným. Merton tento postoj označuje výrazem KONFORMITA.
- 2) Člověk akceptuje prostředky, ale neakceptuje cíle. Chodí správně do zaměstnání, správně se snaží atd., ale ví, že se bohatým a úspěšným nikdy nestane. Tvrdá práce už pro něj není cestou k úspěchu, ale něčím, co mechanicky bezcílne dodržuje. Merton tento postoj označuje výrazem RITUALISMUS.
- 3) Člověk neakceptuje prostředky ani cíle. Odstěhuje se na samotu, přidá se ke květinovému hnutí, nechá si narůst vlasy na ramena... prostě se pokusí vystoupit ze společenského provozu. Merton hovoří o REZIGNACI.
- 4) A pak je tu možnost, že člověk nadále akceptuje společenský cíl stát se bohatým a úspěšným. Ví ale, že předepsané prostředky (usilovná práce, studium atd.) k tomu cíli nevedou, takže hledá jinou cestu. Merton to označuje výrazem INOVACE a tvrdí, že jedním z typů inovace je zločin.

Tady zbývá doplnit, že pokud se určitý typ zločinu daří, přitáhne tato inovace další zájemce. Všichni se navzájem ujistí, že tento způsob jednání je vysoce morální, a pokusí se dokonce prosadit takovou změnu zákona, že se již nejedná o trestný čin. Pokud zločin učinily ty lidi bohatými a mocnými, mají vysokou šanci, že změnu prosadí a své jednání zpětně „legalizují.“

Ukázkový příklad jsme ostatně viděli v devadesátých letech. Privatizační praktiky, které byly ještě v roce 1990 pokládány za vysoce amorální a trestné, ty byly již někdy v roce 1996 akceptovány. Nejen, že přestaly být trestným činem, ale přestaly být vnímány jako amorální – přinejmenším uvnitř nejvyšší společenské vrstvy.

Nad Mertonovou koncepcí vás možná napadne, že to není jen otázka moderních společností. Není. Ale zatímco do průmyslové revoluce tomu bylo u většiny lidí tak, že prostě chtěli přežít a inovaci – zločin volili tam, kde jim běžné postupy neumožňovaly obstarat dostatek jídla, tepla, oděv atd., ve dvacátém století motivují ke zločinu především cíle vytvářené společností.

Kontrakultury

Jiné sociologické vysvětlení vychází z toho, že společnost není homogenní, ale složená z různých vrstev, tříd a skupin. Nadále platí, že jedinec je formován okolností společností a podléhá nejrůznějším nástrojům sociální kontroly. Ovšem ta „okolní společnost“, to může být anarchistické sdružení, kde je činem nejvyššího dobra vražda panovníka. Může to být intelektuálská vrstva, kde je drancování peněz daňových poplatníků pokládáno za vysoce morální. Atd.

Připomínám, že malé skupiny jsou schopny vykonávat větší tlak a více jedince nadchnout, než velké skupiny typu národ. Že vámi pohrdají všichni ve vaší partě a ve vaší rodině, to zpravidla bolí mnohem víc než to, že vás nenávidí předseda vlády.

Dekadence

Nezvládnutý třídní konflikt

- › Útok na kulturu, životní styl a hodnoty konkurenta
- › Náboženství
- › Morálka
- › Veškeré symboly
- › Chování, psychická stabilita
- › Rozklad sociální kontroly

Když mluvíme o sociální kontrole a porušování norem, nemůžeme se vyhnout otázce dekadence. Existuje řada výkladů, co rozumět termínem dekadence, my vyjdeme z jedné málo dobře propracovaných, jak ji už v 70. představil Peter L. Berger.

Dekadence, jak ji rozumí, není převážně záležitostí toho, že lidé mohou porušovat normy a tabu, zejména v sexuální oblasti, ale otázka nezvládnutého třídního konfliktu.

Není neobvyklé, že ve společnosti hrají zásadní roli dvě vrstvy, které mají opačné zájmy a které spolu soupeří. Zpravidla mají opačné ekonomické zájmy, logicky i jiné představy o uspořádání společnosti, ale také – a to je pro nás podstatné – jinou kulturu, jiné zvyklosti, jiný systém hodnot. Každá z nich se snaží tu druhou kulturu popsat jako špatnou, zvrácenou a nelegitimní. To je běžná součást třídního konfliktu.

V takovém světě je každá změna chápána jako úpadek.

Když ze scény odchází šlechta a novou vládnoucí třídou se stanou podnikatelé, mluví se o tom, že zmizely vznešené hodnoty a všem jde jenom o peníze. Prostě byla jedna třída nahrazena jinou třídou a jeden systém hodnot nahrazen jiným systémem hodnot.

Když jsou upozaděni podnikatelé a novou vládnoucí třídou se stanou třeba vojáci, mluví se o tom, že životní styl se stává hrubým, násilným, jednoduchým atd. Prostě byla jedna třída nahrazena jinou třídou a jeden systém hodnot nahrazen jiným systémem hodnot.

Potíž ale nastává, když soupeřící třída dokáže rozvrátit hodnotový systém dosavadní vládnoucí třídy a není schopna ho nahradit jiným. Berger ukazuje, že se tak děje v několika vlnách.

Nejdříve je rozvráceno náboženství, aniž by bylo nahrazeno náboženstvím jiným. Ačkoliv se tomu Berger nevěnuje podrobně, dá se usuzovat, že náboženstvím v tomto kontextu může být myšlen i třeba nacionalismus nebo marxismus. Rozvrat zpravidla probíhá tak, že do té doby samozřejmě vznešené představy jsou odhalovány jako relativní, subjektivní atd. a později analyzovány jako škodlivé. Některé skupiny by si je chtěly ponechat a musí čelit tlaku, který se jim snaží zabránit v tom, aby je dále uctívaly.

V dalším kroku se totéž děje s morálkou, zvyklostmi, zavedenými způsoby chování.

V posledním kroku pak se všemi představami a symboly, včetně jazyka a základů dosavadního myšlení. Jsou zpochybněny a likvidovány dosavadní představy o přírodě, pokroku, dobru, rodičovství, partnerských vztazích a - to si Berger v 70. letech neuměl představit – dokonce i lidská pohlaví.

S rozpadem společných představ o světě se rozpadá i lidská psychika, přibývá nejrůznějších problémů a mizí lidská schopnost vzájemně spolupracovat. To vede k rozpadu ještě dalších představ a kruh se uzavírá.

Podle Bergera končí takový cyklus dekadence tím, že „náčelník barbarů se vyhlásí králem“. Se svou vládou vyhlásí i nový systém symbolů a hodnot. Rázně se vypořádá s každým, kdo by jej snad chtěl zpochybňovat.

A společnost je stabilizována až do příštího nezvládnutého třídního konfliktu.